Jan Werner

Een wereldkastje

Bij 1898 en Amsterdam denken velen wellicht aan de inhuldiging van Wilhelmina in Amsterdam. Maar ik associeer de combinatie van dat jaar en die plaats vooral met het Blaeukabinet. In dat opmerkelijke jaar werd dit fraaie kastje namelijk door een weldoener aan de stad Amsterdam geschonken. Het stond twee jaar eerder voor negenhonderd gulden aangeboden in een verkoopcatalogus van het bekende antiquariaat Frederik Muller *'provenant d'une famille patricienne hollandaise'*. De Universiteitsbibliotheek van de UvA was indertijd nog de officiële Stedelijke Bibliotheek, net zoals de Universiteit nog de 'Gemeentelijke' was. Alle door de stad geconfisqueerde en aan de stad geschonken boeken gingen daarom in vroeger tijden rechtstreeks de huidige UB in. Zo ook het Blaeukabinet.

Een bibliotheek is gewend boeken te bewaren, maar een sierkastje met boeken was blijkbaar toch wat onwennig, want het heeft in de loop der jaren heel wat plekjes gehad in de UB-gebouwen. Nu heeft het een ereplaats gekregen in het nieuwe gebouw van de Bijzondere Collecties aan de Oude Turfmarkt, op de Kaartenzaal.

Ín het kastje steken elf dikke perkamenten boekbanden: een *Atlas Maior* door Joan Blaeu, een Nederlandstalig exemplaar uit 1664, inclusief twee stedenboeken van de Nederlanden. Deze atlas wordt wel beschouwd als het hoogtepunt van de Nederlandse (Amsterdamse) atlascartografie van de 17de eeuw. Hij kwam voort uit een atlasevolutie van grofweg tweehonderd jaar, gerekend vanaf de eerste gedrukte edities van de *Geographia* van Ptolemaeus, en honderd jaar na de als eerste atlas erkende uitgave van Abraham Ortelius. Al die kennis, in geografisch, kosmografisch en cartografisch opzicht, is erin samengebald, tot uitdrukking gebracht in 600 kaarten en – zo mogelijk nog verbazingwekkender – duizenden bladzijden tekst. Niet voor niets luidt de titel: *J. Blaeues Grooten Atlas, Oft Werelt Beschrijving*, en in het Frans: *Le Grand Atlas, Ou Cosmographie Blaviane*. Het doel van de atlas is dus een wereld*beschrijving*, waarbij in de Franse titel het woord 'Cosmographie' nog bredere ruimtelijke pretenties blootlegt. Deze delen waren wat Blaeu betreft nog maar het begin, want zijn *Atlas Maior* was bedoeld als basis voor een aanzienlijk groter mammoetwerk. Met toevoeging van een uitgebreide zeeatlas, een hemelatlas en vele stedenboeken wilde hij de beschrijving van het universum completeren. Hoe onbereikbaar ook – Blaeu zou het project niet voltooien – de hoeveelheid tekst in de wél gepubliceerde atlasdelen is overweldigend. Geschiedenis, cultuur, bevolking en natuurlijke omstandigheden zijn de hoofdonderwerpen van de per regio of stad afgedrukte teksten. Misschien heeft Blaeu hier en daar wat primeurtjes kunnen noteren, maar verreweg de meeste beschrijvingen zijn vast en zeker uit allerlei eigentijdse kronieken en topografisch getinte publicaties bij elkaar 'geraapt'.

Een eeuw terug voor negenhonderd gulden te koop in een antequariaat te Amsterdam.

De directheid van de kaarten en hun visuele aantrekkingskracht hebben de geografische beschrijvingen – die Blaeu kennelijk even belangrijk achtte – altijd in de schaduw geplaatst. Toch zou het de moeite waard zijn eens na te gaan welke bronnen in het midden van de 17de eeuw beschikbaar waren, welke daarvan gebruikt werden en op welke manier om zo'n tekst samen te stellen. Wat de uitkomst ook moge zijn, een mooier encyclopedisch overzicht van de wereld was er in de 17de eeuw niet te krijgen – en dan nog alleen voor de *happy few*.

Dit 'wereldkastje' is nog tot en met 23 november te bewonderen in de tentoonstelling '*Atlas Maior*, de wereld van Blaeu'. Elke dag ligt een andere bladzijde of kaart open uit een van de elf banden. •